

ŠERNAS – TEKSTE, O MIŠKE – BOMBŲ KRATERIAI

Rūta Spelskytė-Liberienė

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJA

Maironio g. 6, LT-01124 Vilnius

spelskyte@gmail.com

Pirmoje straipsnio dalyje aptariamas tekstas kaip kraštovaizdis, prie teksto artėjama kaip prie medžiais apsodinto žemės sklypo, turinčio apibrėžtą formą, išvogtą takelių. Vėliau bandoma tekstą prisitraukti arčiau, skaitomas raidžių junginiais užkoduotas turinys, kalbama apie įvairias reikšmes, rašančiajam ir skaitančiajam skirtingai atsiveriančius vaizdinius. Tekstas iš plokštumos virsta objektu – miško žvėrimi. Paskutiniame skyriuje vietoj ieškomo žvėries miške randamos dvi apskritos balos. Jos atsiveria tik per anksčiau skaitytus tekstus. Atsiranda praeties laikas. Autorė savotiškai gailisi, kad tam tikrus tekstus yra skaičiusi, lyg būtų jais apsinuodijusi, ir tekstą lygina su vandens tekėjimu, įsigėrimu.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: teksto kraštovaizdis, teksto suvokimas, tekstas parodoje, *rheomode*, Antrojo pasaulinio karo bombų krateriai, šernas.

TEKSTAS KAIP KRAŠTOVAIZDIS

jie kirviu sukapojo žodį¹

Pradėti tekstą turiu nuo jam paskirto popieriaus sklypo. Kaip kokios eukaliptų giraitės, pono Holando² pradėtos sodinti visai atmetinai, be jokios tvarkos, medis po medžio dešimtimis, vėliau šimtais, užpildančios sklypo formą. Sako: „paragrafas turėtų aptverti klaidžiojančias mintis“³. Pradėčiau nuo aptvėrto stačiakampio. Vėčiau pirštą jo takeliais, žodžių tarpų

sukurtomis linijomis. „Pagal takelius galima apibrėžti rašytojo vertę“⁴, – teigė knyginkas Braueris, sklype La Palomoje pasistatęs „eukalipto šakų lūšnėlę“⁵ ir apdengęs stogą šiaudais. Žiūrėčiau į paragrafo formą iš aukšto, kaip į dirbamą lauką. Žodžius galėčiau dėti tyčia, kad takeliai nesusijungtų, kad niekur nenuvestų. Uždarytų skaitytoją puslapio kraštovaizdyje. Palikčiau vieną vienintelį įdrėskimą, nedidelę kraujuojančią žaizdą⁶. O gal sudėti visai be tarpų, kaip pačioje rašytinio teksto pradžioje?⁷

1 Henrikas Radauskas, *Visi eilėraščiai*, sud. Aleksandras Žalys, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2015, p. 186.

2 Teksto herojus knygoje: Murray Bail, *Eukaliptas*, iš anglų k. vertė Rasa Akstinienė, Vilnius: Tyto alba, 2005.

3 Murray Bail, *op. cit.*, p. 32.

4 Carlos Maria Domingez, *Popierinis namas*, Vilnius: Alma littera, 2006, p. 70.

5 *Ibid.*, p. 76.

6 Rolanas Bartas, *Teksto malonumas*: Straipsnių rinkinys, sud. Galina Baužytė-Čepinskienė, Vilnius: Vaga, 1991, p. 277.

7 Žodžiai rankraščiuose nebuvo skiriami. Tekstas buvo skaitomas

1. Rūta Spelskytė-Liberienė, *Šernas*, popierius⁸, 2016, personalinė paroda *Sodas – Miškas*, VDA galerija „Akademija“, 2017

Rūta Spelskytė-Liberienė, “The Wild Boar” (*Šernas*), paper⁸, 2016, personal exhibition “The Garden – Forest” (*Sodas – Miškas*), VAA “Akademija” Gallery, 2017

lėtai ir dažniausiai garsiai. Įkandamas buvo tik tam tikriems „autoriaus universumo dalininkams“, „sakytinio performanso profesionalams“; Dominique Maingueneau, *Literatūros kūrinio kontekstas: Sakymas, rašytojas, visuomenė*, iš prancūzų k. vertė Jūratė Skersytė, Vilnius: Baltos lankos, p. 101.

8 Tekstas prie ekspozicijoje esančio šerno:

„Antrą nakties stovime su šunimi gatvėje. Už kelių metrų, gretimame sklype sėdi medžiotojas, pasirėmęs šautuvą ant medinio dvišakio.

Rytoj kaimynas mums pasakos, kad visai prie pat asfaltu ridinėjosi mažai šerniukai.

Po kelių savičių kita kaimynė jau rodys paaugusių šerniukų ilgį tarp plaštakų.

Šuo suloja į aklina tamsą, ten, kaimynės sklypo krūmuose, knisa motina šernė.

Rauginti paparčio lapai ir cukatai iš šventagaršvės kotų, pasakoja jis, vis atsisukdamas

ir man į delną įpildamas rečiausių Lietuvos augalų sėklų, Baziliui duodamas vis

kitokios obels obuolį, išrinkdamas vabalus iš delno. O mes su Laurynu vos spėjame

iš paskos. Gražioji *Silene Lituanica* dar paliko mums tris žiedus, kelis

metus nesėkmingai ieškota miškinė lelija ištiesus savo ilgą stiebą,

jos svogūnas valgomas, tik reikia visiem nepasakoti, siekiu dvi ievos uogas

TEKSTAS VIRSTA ŠERNU

Kai mes žvelgiame vienas į kitą, du skirtingi pasauliai atsispindi mūsų akių vyzdžiuose.⁹

Teksto stačiakampius spausdinu ant kalkinio popieriaus, prie sienos klijuoju raudona lipnia juosta. Į atidarymą atėjęs Arvydas Šaltenis manęs klausia: „Betgi kodėl raudona, taip ryškiai matosi tada ta juosta?“, o aš jam atsakau: „Taip reikia, man patinka“ ir nepasakaju apie paauglystėje tik raudonai lakuotus nagus, apie

nuo šakos. Atrodo, lyg botanikos sodų ir oranžerijų laikas staiga

baigėsi, čia, chaotiškai susivėlusioje Henriko Gudavičiaus pievoje, daug

daugiau stebuklų, negu galėjau prigalvoti. Šernas neseniai čia perknišo šlaitą.

gauname pauostyti augalo, kurio šaknų jis ieškojo. Rugsėjo 1, 2015“.

9 Michail Bachtin, *Autorius ir herojus: Estetikos darbai*, Vilnius: Aidai, 2002, p. 130.

raudoną tušinuką, su kuriuo vis kas nors uždrausdavo pasirašinėti dokumentus, kad būtent ši juosta naudojama elektrikų, ypač vieno, to paties, kuris yra ir parodos herojus, galvoju, gal net jis pirko šį rulonėlį, kai mano namuose prieš kelerius metus jungė laidus. O gal tai pasakojimas apie tai, kaip tuos pačius laidus lankstė jūrininkas, laivo kapitonas, kurio barzda ir į uodegėlę surišti plaukai, nugairinti saulės ir vėjo, ir nuovargio, ir kaip per kiekvienus pietus jis kalbėdavo apie jūrą. Galbūt jis pirko tą lipnią raudoną juostą. Galvoju, ar tai kaip nors susiję? Ar svarbu dabar viską pasakyti? Išleisdama vaiką į darželį, surašau auklėtojoms jo žodyną. „Queen raudona spalva“, ir galvoju, ar šermukšnių karoliaia, kuriuos surinkau su vaiku grįždama iš kūrų tik pradėto lankyti darželio, ar tos pakeičiui į namus augančios uogos, sudžiūvusios vis dar bus raudonos? Teksto stačiakampiuose surašau istorijas. Akies kraštu stebiu jas skaitančius. Galvoju, kad viską jose paaiškinau, per atidarymą pasakau, kad mano šiltnamyje šią vasarą nebus raudonų pomidorų. Jeigu ekspozicijoje būtų narvas su rojaus paukščiu, pačiu rafinuočiausiu ir gražiausiu, juodu su gelsva papilve, pusės metro ilgio melsvai ruda antakių plunksna, ar praeivis iš Rytų kraštų suprastų ir be teksto, kad esu ištikima žmona?¹⁰ Tekstas apie mano susitikimą su šerenu medžiotojui primins švį, jo žmonai mėsos tekstūrą, vaikams vakarienei, mokykloje jie girsis, kaip tėvas nukovė baisų žvėrį, o mano kursiokas taip su meile vadindavo savo smulkutę gražuolę draugę. „Shernas“, taip dabar ji pavadinusi savo drabužių parduotuvėlę Barselonoje, iš to pavadinimo galiu spręsti, kad jie dar kartu. Taip supratimas net paties tiksliausio referencinio pasakymo, kad ir vieno žodžio, kuris tiesiog reikalauja vienodos supratimo schemos, yra komplikuojamas konceptualiomis ar emocinėmis atožvalgomis, viskas tampa asmeniška, savita, galbūt net atvirkščia

10 „Rytų kraštų vyrai, norėdami pagerbti savo ištikimas mylimąsias, paprastai dovanoja joms ne brangenybes, o paukščius: tik pačius rafinuočiausius, pačius gražiausius.“; Alessandro Baricco, *Šilkas*, iš italų k. vertė Pranas Bieliauskas, Vilnius: Tyto alba, 2007, p. 22.

rašiusiojo minčiai¹¹. Bet pasakojimą stačiakampiuose plote rašau toliau apie apsilankymą gamtininko Henrico Gudavičiaus retųjų žolynų sode, miške už Liškiaivos, rašau, kaip jis pasakoja, kaip šernas ir pas jį neseniai perkniso visą šlaitą, rodo augalą, kurio tas ieškojo. Konferencijos apie sodus¹² metu susirinkusiems aiškiniu, kaip 3D spausdintuvu išlietas reljefas atsidūrė parodos kompozicijoje tik dėl to, kad man kreipusis į Kultūros paveldo departamentą, atvykęs ir vietą aprašęs archeologas Arūnas Strazdas viename sakinyje parašė: „šernai čia karts nuo karto apsilanko“¹³. Rankomis ore veriu karolius, lyg vienas veikėjas kitam perduotų tą patį raktažodį, o aš tik surinkčiau juos tuo metu supančią aplinką, jų pasakojimus į savo pasakojimą, pasisavinčiau jų buvimus, jų laiką, pernaudočiau, padauginčiau tėkmes.

Kartais imu galvoti, kad šernas gyvas tik mano tekste. Jis yra ten, tarp eilučių, šnopojuoja, žino, kad jo nematau, bet jaučiu, užuodžiu. O ar nevirsta juoda šerno galva popieriaus lankstiniu, neišgriūna į geometrines

11 Umeberto Eco, *Atviras kūrinys: Forma ir neapibrėžtumas šiuolaikinėje poetikoje*, iš italų k. vertė Inga Tuliševskaitė, Vilnius: Tyto alba, 2004, p. 97.

12 Rūta Spelskytė-Liberienė: „Sodas, kurio nemačiau“: Pranešimas, Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros instituto organizuota konferencija „Sodai: tradicijos, įvaizdžiai, simboliai lietuvių kultūroje“, vykusį 2017 m. gegužės 11–12 d. Anastazijos ir Antano Tamošaičių galerijoje „Židiny“ (Dominikonų g. 15/1, Vilnius) ir Vilniaus universiteto botanikos sode (Kairėnų g. 43, Vilnius).

13 Iš A. Strazdo rašto: „2015 m. lapkričio 25 d. Kultūros paveldo centro archeologas Arūnas Strazdas, vykdydamas 2015 09 25 Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos pavedimą Nr. (9.63.) 2-2258, aplankė Moluvėnų daubą. <...> Tai natūrali pailga VŠV–RPR kryptimi dauba gana nuolaidžiais šlaitais, tik PV šlaito apatinė dalis statesnė. Galiniai šlaitai, t. y. VŠV ir RPR, žemesni ir yra 6–8 m aukščio, tuo tarpu šoniniai šlaitai yra apie 11 m ir 16 m aukščio. Daubos dugne yra apie 20 × 10 m dydžio šlapią vietą (šernai čia karts nuo karto apsilanko). Daubos šlaitai kai kur erodavę, ypač statesnis, PV šlaitas. Dauba apaugusi mišku – pušynu su beržų ir drebulių priemaiša. RPR šlaito viršuje yra trikampio formos apie 20 m ilgio ŠV–PR kryptimi ir iki 10 m pločio ŠV gale iki 1 m gylio įduba. Jos PR krašte yra apie 2 m skersmens smulkių akmenų krūsnis. Ši įduba, tai buvusi bala. Į ją, kaip į nedirbamą vietą, ir buvo metami akmenys.“

2. *Dauba*, 3D spauda, bioplastikas, medis, 2016

“The Ravine” (*Dauba*), 3D printing, bioplastic, wood, 2016

formas, į popieriaus įpjovimus, kur ne kur kreivą lenkimą, klijų linijas, ar priėjęs žmogus, prieš tai nematęs šerno, neimtų liesti popieriaus, glostyti tikėdamasis, kad šis jam atsivers ir viską prisipažins? Lyg tekstas virstų vaizdu, bet nebe raidžių išmegztu stačiakampiu, o šernu. Tekstas yra šernas. Vienintelis šernas parodoje yra tekstas.

APSINUODIJIMAS TEKSTU IR BALA VIETOJ ŠERNO

Taigi aš paimu laikraštį, jis yra vienas ir drauge jų yra dešimt tūkstančių, jie paslaptinai padauginai, nieko juose nekeičiant ir niekam jų neprimetant; laikraštis duodamas laikraščių pardavėjams, jei tik šie pageidauja, ir po rausvu dangumi, išskėstu virš drėgno,

ūkanoto Paryžiaus, jį atneša su kava, prabalinta pienu, visiems, ką tik pakirdusiems.¹⁴

Intymus patyrimas, užrašytas, padalijamas kiekvienam perskaičiusiam, ima būti *vėl patiriamas*. Įvykis išsilieja, emanuoja, ima tekėti, pildo nenumatytus plyšelius ir baseinus. Vėliau transformuojasi. Susidėlioję raktažodžiai, atpažinti erdvėje, ištraukia apsireiškimus pakartotiniam panaudojimui. Tekstas iš plokščios formos kilo į reljefą, takelių žemėlapi, jais lakstantį žvėrį, o dabar mano kūne jis skirstosi kaip nuodai. Tekta ir užpildo nežinojusias dalis, geriasi į žievę, lipdo naujas

14 Proustas aprašo, kaip laikraštyje *Le Figaro* atsiverčia savo paties straipsnį. Mallarme 1945 m. tekstas iš Dominique Maingueneau, *Literatūros kūrinio kontekstas: Sakymas, rašytojas, visuomenė*, Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 97.

3. Antrojo pasaulinio karo laikų bombos krateris

The crater caused by WWII bomb, p. 193

sekas. Vidury miško užtinku dvi balas. Balos ir tiek, mano jaunoji Aš prieš keliolika metų būtų ramiau-siai praėjusi pro šalį. Bet Aš susileido nuodų – teks-tų, ypač istorinių, ir dabar ją krečia drebulys. Dabar turiu papasakoti apie vandenį. Ėriškių miške, Upytės sen., Panevėžio r., netoli Pašilių stumbryno yra melio-racijos griovys, jo pakrantėje vien skeltos pėdos. Palei melioracijos griovį driekiasi medžiotojų bokštelių li-nija, ji tęsiasi palei miško pakraštį, artėja link šėryklos. Miške yra netyrinėtas keliasdešimties akmenų ruožas, besitęsiantis pusantrą šimto metrų. Jo gale, „ten“ pirš-tu rodo raudonplaukis matininkas, kita ranka mosuo-damas mačete, „buvo erelio lizdas“. Vietiniai vietą va-dina Akmenyte. Sako, partizanai ant akmenų susėdę rūkydavo. Bet kiek anksčiau, karo pabaigoje, kai dar nebuvo partizanas, Antanas, sako, sėdėjęs ant akme-nų, išgirdęs lėktuvą ir jį sekančius bumbtelėjimus, ir galvojęs, kad bene paštą pametė, lėktuvas, jam rodės, bandė suktis, bėgęs Antanas ton pusėn ir atsimušęs į

du sproгимus, iš to lėktuvo mestų bombų skilimą.

Tarp Pašilių stumbryno ir žvėrių šėryklos už melioracijos griovio yra du apskriti ežerai, dvi taisyklin-gos šešių ir penkių metrų skersmens duobės, pilnos vandens. Pamačiau jas ir mano prieš kelerius metus tyrinėtas Antrasis pasaulinis karas mane štai kaip pa-sivijo. Antrasis pasaulinis karas apsigėdė ir ėmė būti man tada vidury miško, pilno šerno pėdų. Jis man apsigėdė ir dabar, rašant tekstą. Antrasis pasaulinis karas man apsigėdė dabar. Ir vėl, štai. Ir kaipgi jo at-sikratyti, išmesti iš galvos? Turiu dar šiek tiek pakal-bėti apie vandenį. Dažnai sakau, kad tekstas teka, ima tekėti, išsilieja. Būna tekstas ir sausas. Išdžiūsta. Man teksto rašymas, skaitymas, jo susigėrimas, sklaidyma-sis, garavimas yra judesys. Betgi pagrindinį vaidmenį vis gauna veikėjas – daiktavardis, ne veiksmazodis. O jeigu, kaip siūlo fizikos teoretikas Davidas Bohmas, būtų galima sintaksę ir gramatiką kalboje sudėti taip, kad pagrindinis vaidmuo tektų veiksmazodžiui, o ne

daiktavardžiui? Tokiu būdu būtų galima kalbėti apie judesį, veiksmą, tekėjimą, nekalbant apie tai, kas juda. Judėjimas būtų vertinamas kaip pirminė sąvoka, o matomi kaip statiški arba atskiri dalykai traktuojami kaip besitęsiančio judėjimo būsenos. D. Bohmas siūlo net naują sakinio rašymo būdą „Rheomode“ (graik. k. *Rheo* – tekėti)¹⁵ ir pasakoja apie senąsias kalbas, tokias kaip hebrajų, kur žodžiai buvo dėliojami iš veiksmažodžių, veiksmažodžių su priešdėliais, veiksmažodžių su priesagomis ir pan. Jaučiu, kaip mano akivaizdoje didžiulėje apskritoje baloje paplūdurioja, nyra, burbuliuoja, grimzta, tampa vis mažiau apčiuopama. Suraibuliuoja. Trakšteli nueinant. Įkvepiant. Iškvepiant.

VIETOJ IŠVADOS

D. Bohmo būdas mano patirčiai pasiduoda tik kaip žaidimas. Jis nesuveikia kaip priešnuodis, greičiau slėpynės. Turiu prisipažinti, kad neaiškus gylio, tamsaus vandens pilno apskritimo akivaizdoje jaučiuosi nejaukiai. Jeigu duobės būtų sausos, teksto dalis galėtų būti buvusi daug moksliskesnė. Šermukšnio karoliai, gero kai padžiūvę, išlaiko rusvą raudonumą.

Gauta 2017 11 30

LITERATŪRA

- Bachtin Michail, *Autorius ir herojus: Estetikos darbai*, sudarė ir iš rusų k. vertė Darius Kovzan, Vilnius: Aidai, 2002.
- Bail Murray, *Eukalptas*, iš anglų k. vertė Rasa Akstinienė, Vilnius: Tyto alba, 2005.
- Baricco Alessandro, *Šilkas*, iš italų k. vertė Pranas Bieliauskas, Vilnius: Tyto alba, 2007.
- Bartas Rolanas, *Teksto malonumas*: Straipsnių rinkinys, sud. Galina Baužytė-Čepinskienė, Vilnius: Vaga, 1991.
- Bohm David, *Wholeness and the iplicate order*, London and New York: Routledge Classics, 1980.
- Domingez Carlos Maria, *Popierinis namas*, iš ispanų k. vertė Valdas V. Petrauskas, Vilnius: Alma littera, 2006.
- Eco Umberto, *Atviras kūrinys: Forma ir neapibrėžtumas šiuolaikinėje poetikoje*, iš italų k. vertė Inga Tuliševskaitė,

15 David Bohm, *Wholeness and the iplicate order*, London and New York: Routledge Classics, 1980, p. 36–38.

Vilnius: Tyto alba, 2004.

Maingueneau Dominique, *Literatūros kūrinio kontekstas: Sakymas, rašytojas, visuomenė*, iš prancūzų k. vertė Jūratė Skersytė, Vilnius: Baltos lankos, 1998.

Radauskas Henrikas, *Visi eilėraščiai*, sud. Aleksandras Žalys, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2015.

WILD BOAR IN THE TEXT, BOMB CRATERS IN THE FOREST

Rūta Spelskytė – Liberienė

SUMMARY

KEYWORDS: landscape of the text, understanding of the written word, text in the exhibition, rheomode, WW2 bomb craters, wild boar.

The article investigates text as a landscape; the text is approached as if it were a flat square of land with trees and walking trails. It is then zoomed in; letters and words are read out, and the ways in which we understand the written text are discussed. Flatness of the text turns into a relief, that is, into an object, or a wild animal. In the last section, WW2 bomb craters full of water are found in the forest instead of the wild boar searched for. WW2 enacts itself in the middle of the forest in front of the author. The poison swallowed in the shape of texts about the war starts to work, and the past drifts into the present. Text is described as water, flow and poison. Rheomode is used as a game to write a sentence eliminating the noun – the war, and leaving the verbs alone.